

ATATÜRK'ÜN İNSANLIĞI*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Size, her şeyden önce Mustafa Kemal adını ilk defa olarak ne zaman, nasıl ve kimden duyduğumu söylemek isterim: Birinci cihan harbinde Üsküdar Lisesinin edebiyat ve felsefe öğretmeni idim. Bir gün, bu lisenin son sınıfında, çoğu gitmiş öğrencilerden geriye kalan tek talebeme ders verirken, birden bire kulağına akseden top sesleriyle duraklayıvermişim. Bu sesler uzaktan uzağa, derinden derine Çanakkale'den geliyordu. Karşımdaki genç de, o anda, benim dersimden ziyade bu sesleri dinler görünüyordu. Bunun üzerine bir müddet sustuktan sonra, o talebeliğini, ben hocalığımı unutup iki arkadaşı gibi konuşmaya başladık. Zaten, aramızda pek büyük bir yaş farkı da yoktu.

Genç adam bana "hiç merak etmeyin; geçemeyecekler" dedi ve ilâve etti "Müdafaa hattının en nazik bir noktasında kumandayı Miralay Mustafa Kemal Bey ele aldı. Bu iş onun eline geçtikten sonra artık endişeye yer kalmadığına inanmak lâzım gelir".

Talebem, bu malûmatı yüksek rütbeli bir subay olan babasından almıştı ve bu mütalâayı da babasının Mustafa Kemal hakkında göstermiş olacağı takdir hislerinin telkini altında yürütüyordu. Demek ki, ordu mensupları çevresinde Mustafa Kemal o zamandan beri parlayan bir yıldızdı. Ben kendi kendime "nasıl olmuş da böyle bir kahraman subayın ünü, başta Enver Paşa olarak o devirdeki diğer bazı askerî şöhretler gibi biz aydınların kulağına kadar gelememiş" diye soruyordum.

Bunun sebebini, Çanakkale zaferi kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal adının ağza alınmamasından, hele gazetelerde O'na dair tek kelime yazılmasının yasak edilmesinden anlayacaktık (o sıralarda İkdâm Gazetesinin yazı işleri müdürü olmam dolayısıyla bu yasak, Harbiye Nezaretinin bir tamimi şeklinde bana da gelmişti). Nitekim, rahmetli dostum Ruşen Eşref bu yasağa rağmen Mustafa Kemal Paşayla Çanakkale Harbine dair bir mülakat yapmış ve bu mülakatın çıktığı dergi hemen toplattırılmıştı.

Mustafa Kemal'den bana, birkaç zaman sonra eski Dahiliye Vekillerimizden Cemil Bey bahsedecekti. O bir miralay ben de -yukarıda söylediğim gibi- bir lise öğretmeni olarak İsviçre sanatoryumlarının birinde tedavi edilmekte idi. Devir, mütareke devri. Baş başa vermiş, memleketin hali ne olacak diye dertleniyorduk, Cemil Bey : "Bizi ancak bir adam kurtarabilir. O da Mustafa Kemal'dir" dedi ve onun askerî dehasını uzun uzadıya övmeye koyuldu. Ama, sözlerinin sonunda, şu acı gerçeği ifadeden de çekinmedi". "Fakat, dedi, ortada ne ordu, ne silâh, ne de varlığımızı korumaya kararlı bir devlet ve hükümet var".

Rahmetli Cemil Bey'le bu konuşmamız üzerinden kaç. hafta, kaç ay geçti, şimdi pek iyi hatırlamıyorum. İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Ben, Cenevre'de memlekete dönmek çarelerini araştırdığım günlerde, garip ve perişan, şehrin caddelerinde dolaşırken gözüm bir gazete satıcısının peykesine serilmiş gazetelerden birinin baş sayfasında kalın harflerle dizilmiş şöyle bir manşete ilişti: "Mustafa Kemal adında bir general Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketinin başına geçti ve İstanbul Hükümetine karşı isyan bayrağını açtı".

Bunu okur okumaz yüreğimde bir büyük ümit ışığının parladığını hissetmiş ve önümde kurtuluş yolunun açıldığını görür gibi olmuşum. İşte, bu halin verdiği heyecan içindedir ki, hemen O'nun yanıma koşmak için can atmaya başladım. Fakat, bir sürü siyasi engellerle bütün yolların kapalı oluşu gayeme ancak bir buçuk yıl sonra ulaşabilmem imkânını vermişti.

O vakte kadar da Mustafa Kemal Ankara'da Büyük Millet Meclisini kurmuş ve Anadolu müdafaa ordusunu teşkil etmiş bulunuyordu.

Tarih 1921 Bir ilkbahar havası içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'in henüz taşınıp yerleştiği eski Çankaya köşkünün giden yokuşu çıkarken biraz sonra, kim bilir, ne kadar azametli ve heybetli bir kumandan paşayla karşılaşacağımı düşünerek, daha o andan

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından 10 Kasım 1963 tarihinde Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen Atatürk'ü Anma Töreninde yapılan konuşma.
Atatürk Konferansları I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1964.

itibaren içimde -nasıl diyeyim bilmem- bir nevi küçüklük veya pısrıklık hissediyordum.

Fakat, bu hissim, biraz sonra onu görür görmez dağılıp gidecek ve yerini, aramızdaki bütün resmî derece farklarını aşarak gönül bağlılığından doğan sevgiyle karışık bir saygıya bırakacaktı. O, beni, ilk bakışta, konuksever bir ev sahibi nezaketi, kibar tavırları ve pek iyi bir terzi elinden çıkmadığı belli sivil kostümü içinde bile göze çarpan zarafetiyle hayran etti. Konuşmaya başlayınca ince zekâlı bir fikir adamının bilgilerini keşfedecektim. Buradan, başının, yüzünün ve ellerinin aynı derecede hayran olduğum asil ve müstesna güzelliğinden ayrıca bahse lüzum görmüyorum. Zira, onu yakından tanıyan birçok yabancı yazarlar, fikir ve siyaset adamları, ezcümle Profesör Pittard'la tanınmış bir edebiyat kadını olan eşi, Mustafa Kemal'in bu fizik özellikleri üzerinde uzun uzun durmuşlardır.

Oysa, ben, bu konuşmamda onun dış özelliklerinden ziyade iç özelliklerinden bahsetmek istiyorum. Zira, Mustafa Kemal'in gözle görülen tarafları kadar büyük devrimci, büyük devlet kurucusu, büyük vatan ve millet kurtarıcısı vasıflarını da ancak bu suretle daha iyi anlamış oluruz. Bu iş, yani Atatürk'ün iç âlemine nüfuz onun yanında bulunmak ve ruhî tepkilerini yakından izlemek fırsatını bulanlardan biri olmam itibarıyla benim için pek güç olmayacak sanırım. Kaldı ki Mustafa Kemal gizli kapaklı -daha doğrusu eski bir deyimde göre- gıllığışlı bir adam değildi. Frenklerin "franchise" sözüyle ifade ettikleri açık kalplilik onun başta gelen niteliklerinden biriydi ve bunun ışığında birtakım tahlil metotlarına, birtakım ruh incelemelerine girişmeksizin onu, hiçbir karanlık noktası kalmadan apaydın görebilirdik. Nasıl ve ne özellikte görebilirdik? Her şeyden önce, kelimenin bütün manasıyla bir büyük insan olarak.

Şimdi, müsaadenizle, "büyük insan"dan ne anladığımı söyleyeyim. : Büyük insan odur ki, sevdiklerine karşı ölünceye kadar vefalıdır; sevmediklerine karşı da kalbi pas tutmasını bilmez. Şahsî, küçük ihtiraslara ise asla yakasını kaptırmaz ve hiçbir vakit nefsanîyetinin, içgüdülerinin hükmü altına girmez. Her hareketine yalnız akıl, insaf ve ruh asaleti rehberlik eder. Böylelerine eskiler "sage" -yani hakim- adını verirlerdi.

Plutarque, eski Yunan ve Roma tarihinin ünlü şahsiyetlerini en çok bu açıdan tahlil ve muhakeme etmiştir. Bunlar arasında insanlık erdeminden yoksun bulduklarını, ne kadar büyük zafer kazanmış serdarlar, ne kadar büyük reformatörler ve devlet adamları olursa olsunlar, fazla övmekten çekinmiş ve bütün hayranlığını ya Greklerin "hakim", ya da Romalıların erdemli dedikleri kişiler üzerinde teksif etmiştir. Çünkü, tarihte en derin, en silinmez izler bırakan büyük adamların asıl bu iki vasfı taşıyanlar olduğunu görmüştür.

Modern çağın bir Plutarque'ı olsaydı, hiç şüphesiz, Atatürk'ün şahsında bu iki vasfı birleşmiş bulacaktı ve XVI. yüzyıldan bu yana gelip geçmiş kahramanlar, reformatörler, devlet kurucuları, millet rehberleri arasında yapacağı mukayesede en yüksek değeri ve mertebeyi ona verecekti.

Ben, burada, Atatürk'ün gerek askerlikteki, gerek devrimcilikteki, gerek devlet adamlığındaki başarılarının sırrını zekâ ile kalbi kendi özünde birleştirmiş olmasına atfetmekle yetineceğim. Zaten, (dehâ) denilen yaratıcı kudret de bu iki insanlık unsurunun bir araya gelişinden doğmaz mı? Zekânın tek başına aldandığı ve aldattığı olur. Fakat, kalp, sevginin ve şefkatin kaynağı olan kalp, asla aldanmaz ve aldatmaz. Tanrıya giden yol bile kalpten geçer. Atatürk de milletini, memleketini kurtarma ve millî gerçeklere ulaşma yoluna buradan geçerek atılmıştır. Bu yolda her çileye, her zorluğa katlanmak ve bütün imkânsızlıkları yenmek kudretini millet ve memleket aşkında bulmuştur. Yoksa, Büyük Nutkunun başında kendisinin de söylediği gibi "bütün kaleleri zapt edilmiş, silâhları alınmış, Padişahı, devlet ve hükümeti düşmana teslim olmuş" bir millet ve memleketi yalnız zekânın ve mantığın ışığında kurtarmağa kalkışmak belki mümkün olamazdı. Nitekim Millî Mücadelenin başlangıcında vatanseverlikler ile tanınmış birçok kimseler bile Mustafa Kemal'in sonu gelmeyecek ve bizi yeni yeni felâketlere sürükleyebilecek bir maceraya atıldığı fikrinde idiler ve fikirlerini ona bildirmekten çekinmemişlerdi.

Ama, O, her şeyden evvel kalbinin sesini dinlemişti. Bu kalbi yakıp kavuran aşkın ateşi ve humması içinde soğuk mantığa, dar düşünelere kulak asmasının imkânı yoktu. Bahusus ki, bu büyük aşka derin bir merhamet duygusu da karışmış bulunuyordu. Asil Türk Milletini kara bahtına bırakamazdı. Ya onunla beraber yaşayacak, ya onunla beraber o ölecekti.

Atatürk'ün bu sevme ve acıma hasleti, bir gün gelecek, bütün insanlığı kapsayan bir genişliğe ulaşacaktır. Hemen harpten sonra elini dünkü düşmanlarına ne büyük bir âlicenaplıkla uzattığını biliyorsunuz. Ama, bilmediğiniz bir şey var ki, o da Dumlupınar Zaferinin birinci yıldönümünde, o kanlı cengin cereyan ettiği yerde yapılan törende Mustafa Kemal'in "Geçen yıl burada bir inhidam olmuştu" derken sesinin derin bir hüzünle buğulanışdır.

İşte, bence, Mustafa Kemal bu altın kalbi, bu şefkat ve merhamet hisleriyle ki, perişan bir milleti kendi etrafında toplamış, kendine ısındırılmış ve hakkıyla, Türkün, daima sevilen, daima anılan ve yokluğu gittikçe daha ziyade hissedilen Atası olmuştur.

Burada, -eski bir tabire göre, hiçbir "vechi-şebek" olmamakla beraber,- Fransızların edebiyat eleştirmecilerinden Emile Faguet'nin şair Musset'den bahsederken söylediği şu sözü hatırlamaktan kendimi alamıyorum. Faguet der ki "Musset daima sevilir, çünkü o daima sevmiştir".

Atatürk'ün iç âlemi hakkındaki görüşlerimi birkaç müşahede ile bağlamak isterim: Yukarıda, büyük insanlık şiarlarından biri olarak vefadan bahsetmiştim. Biliyorsunuz ki, Mustafa Kemal'in üç çocukluk ve gençlik arkadaşı vardı. Bunlardan biri Fethi Okyar, öbürleri de Nuri Conker ile Salih Bozok'tu. Hayatın türlü tecellilerine rağmen münasebetleri ve bunlara karşı muameleleri Selanik'te, Manastır'da ne idiye daima öyle kalmıştır. Yani aynı mahalle ve okul akranlığı samimiyetini muhafaza etmiştir. Hususi meclislerinde onlarla öyle bir senli-benli, içli-dışlı konuşmaları, yarenlik edişleri vardı ki, Atatürk namına yalnız tevazu kelimesiyle ifade edilemezdi.

Biraz önce, gene insanlığın vasıflarından birinin şefkat duygusu olduğunu söylemiştim. Atatürk'te, bu duygunun en açık belirtisini eski Maarif Vekili Necati'nin ölüm haberini aldığı akşam görmüşümdür. Koca adam diyebilirim ki, bir çocuk gibi saatlerce hıçkırma hıçkırma ağlamıştı. Bir gün gelip Reşit Galip'in ölümü de onu, teselli bulmaz bir derin acıya düşürecekti.

Bu şefkatin sıcak etkisini birçok defa kendi nefsimde de hissettiğim olmuştur. Geçirdiğim iki ağır hastalıkta eğer onun gösterdiği yakın ilgiden yoksun kalsaydım, hiç şüphe yok ki, çoktan öbür dünyayı boylayacak ve şimdi huzurunuzda kendisine karşı beslediğim minnet ve şükranları ifade edemeyecektim.

Aziz dinleyenlerim, Atatürk'ün iyi kalbi, bir zamanlar Millî Mücadeleye karşı cephe almış ve bu yüzden memleket dışına sürülmüş kimseleri bile acımasını bilmiş ve bunların gurbette ölmelerine razı olmamıştır. Size, onun insanlığı hakkında daha kavrayıcı bir misal verebilir miyim? Atatürk'ü böylesine bir büyük atıfete sevk eden hâdisenin ise ne olduğunu söylersem -ki bunu Bayan Afet İnan da pekiyi bilir sanırım- büyük insanın bu asil jesti karşısındaki hayranlığımız büsbütün artar. Hâdise şu: Bir gün ona bu sürgünlerden biri olan Refik Halit'in bir yazısını gösteriyorlar. Değerli romancımız uzun yıllardan beri Suriye'de oturmaya mahkûmdur. Günün birinde, şüphesiz vatan özlemiyle olacak, Türkiye sınırlarına doğru bir gezintiye çıkıyor ve hudut karakollarımızın birinin üstünde dalgalanan Türk bayrağını görüp derin bir heyecana kapılıyor. İşte Refik Halit o yazısında bu heyecanı ifade etmektedir ve Atatürk'ün vatan aşkıyla dolu kalbine dokunan da bu olmuştur.

Şimdi, size soruyorum: Atatürk'ün insanlık -eski deyimiyile- insaniyet tarafı bu kadar büyük ve üstün olmasaydı acaba millet kurtarıcılığı, devlet kuruculuğu ve devrimcilik alanında şimdi başımızı döndürmekte bulunan yüksek zirvelere erişebilir miydi? Öyle sanıyorum ki, bu konuda, hepimizin fikrini söylemesi bu konuşmamdan daha faydalı olacaktır. Beni dinlemek lütfunda bulunduğunuz için teşekkür ederim.